

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΑΛΑΚΙΔΗΣ

Καθηγητής Οθωμανικής και Τουρκικής Γλώσσας και Γραμματείας
Τμήμα Γλώσσας, Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών
Σχολή Κλασικών και Ανθρωπιστικών Επιστημών
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Η ιστορία του Τρελού Ντουμούλ

Μια τουρκική εκδοχή του μύθου της Άλκηστης

Εισαγωγή, μετάφραση από τα τουρκικά, πραγματολογικά στοιχεία

ΚΟΜΟΤΗΝΗ 2024

Εικόνα εξωφύλλου:

*Λαϊκός βάρδος (ασίκης) ο οποίος με τη συνοδεία
μουσικού οργάνου (σάζι) τραγουδάει και
αφηγείται ιστορίες.*

Πηγή:<https://www.artalaturka.de/kunst/literatur/>

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγικό σημείωμα.....	4
Κείμενο.....	7
Πραγματολογικά στοιχεία για το Βιβλίο του Ντεντέ Κορκούτ.....	10
Χειρόγραφα και μεταφράσεις.....	14
Επιλεγμένη Βιβλιογραφία.....	15

Εισαγωγικό σημείωμα

Το απόσπασμα που μεταφράζουμε παρακάτω ανήκει σε έναν κύκλο δώδεκα τουρκικών λαϊκών ιστοριών με ηρωικό χαρακτήρα που φέρουν τον γενικό τίτλο: *Βιβλίο του Ντεντέ Κορκούτ*. Δεν γνωρίζουμε τον συγγραφέα τους. Πιθανολογούμε ότι δημιουργήθηκαν στον γεωγραφικό χώρο του νότιου Καυκάσου (ανατολική Τουρκία, Γεωργία, Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν και βορειοδυτικό Ιράν) και γνωρίζουμε ότι καταγράφηκαν ήδη από τον 14ο αιώνα, αλλά τα παλαιότερα χειρόγραφα που σώθηκαν ανήκουν στον 16ο αιώνα. Οι ιστορίες αυτές, που αρχικά θα παραδίδονταν προφορικά, περιγράφουν ηρωικές περιπέτειες των Τούρκων στην περιοχή αυτή, αλλά διασώζουν και πολλά στοιχεία από τη ζωή των Τούρκων στην Κεντρική Ασία.

Έχει ενδιαφέρον να σημειώσουμε ότι δύο από τις ιστορίες αυτές παρουσιάζουν μεγάλες ομοιότητες με υλικό που είναι γνωστό από την ελληνική αρχαιότητα. Η μία από αυτές τις ιστορίες έχει να κάνει με τον ανθρωποφάγο μονόφθαλμο Τεπέγκιοζ, ο οποίος καταπιέζει τους Τούρκους και παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με τον ομηρικό Πολύφημο. Η δεύτερη ιστορία είναι αυτή που παρουσιάζουμε εδώ και σχετίζεται με την ιστορία της Άλκηστης.

İki Savaşçı (Türkleri Sarayı Müzesi, H. 2153 numaralı albümeden, say. 97b, XV. yüzyılın ikinci yarısı, Akkoyunlu Türkmenleri Devri, Derviş Muhammed imzalı.)

Δύο πολεμιστές (Μουσείο του Παλατιού Τόπκαπι, από το άλμπουμ υπ' αριθμόν Η. 2153, φ. 97β, β' μισό 15ου αιώνας, περίοδος των Τουρκομάνων Ακ-Κογιουνλού (Ασπροπροβατάδες), με την υπογραφή του Ντερβίς Μουχάμεντ).

Ο Τρελός Ντουμρούλ της ιστορίας μας ήταν ένας Τούρκος ήρωας, ο οποίος κάποτε πρόσβαλε τον Αζραήλ, τον άγγελο του θανάτου, και συνεπώς τον ίδιο τον Θεό. Τότε ο Θεός έστειλε τον Αζραήλ να πάρει την ψυχή του Τρελού Ντουμρούλ. Νικημένος στην πάλη με τον άγγελο ο ήρωας υποκύπτει και τον ικετεύει να του χαρίσει τη ζωή. Ο Θεός, μέσω του Αζραήλ, του ανακοινώνει ότι θα τον αφήσει να ζήσει μόνο εάν βρει μια ψυχή που θα θελήσει να πάρει τη θέση του.

Ο Τρελός Ντουμρούλ πρώτα στρέφεται στον πατέρα του, ο οποίος όμως αρνείται και τον παραπέμπει στη μητέρα του. Όταν κι εκείνη αρνείται να πεθάνει για χάρη του γιου της, ο ήρωας παρακαλεί τον Αζραήλ, πριν τον πάρει, να τον αφήσει να μιλήσει για λίγο στη γυναίκα του, η οποία δεν κατονομάζεται και με την οποία έχει δύο γιους.

Çadır Kurmaları (Topkapı Sarayı Müzesi, H. 2152 numaralı albümden, sayfa 66a, XV. yüzyıl.)

Στήσιμο σκηνής (Μουσείο του Παλατιού Τόπκαπι, άλμπουμ υπ' αριθμόν Η. 2152. φ. 66α, 15ος αιώνας).

ΚΕΙΜΕΝΟ

Όταν συναντιούνται, λέει ο Τρελός Ντουμρούλ στη γυναίκα του:

«Ξέρεις τι έγινε;

Ο Αζραήλ με τις κόκκινες φτερούγες πέταξε από τον ουρανό και ήρθε.

Κάθισε στο λευκό μου στήθος και το πίεσε.

Έκανε να πάρει τη γλυκιά ζωή μου.

Στον πατέρα μου, δώσε τη ζωή σου, είπα, δεν την έδωσε.

Πήγα στη μάνα μου, δεν έδωσε τη ζωή της.

Ο κόσμος είναι όμορφος, η ζωή γλυκιά, είπαν.

Τώρα,

τα ψηλά, βαθύσκιατα βουνά μου

να τα έχεις για θερινά βοσκοτόπια.

Τα κρύα, παγωμένα νερά μου

να τα έχεις για να πίνεις.

Τα γοργά άτια μου στους στάβλους

να τα έχεις για καβάλα.

Τη χρυσόκορφη σκηνή μου

να την έχεις για σκιά.

Τα κοπάδια των καμηλών μου

να τα έχεις για υποζύγια.

Τα άσπρα μου πρόβατα στους στάβλους

να τα έχεις για τις γιορτές σου.

Όποιον βάλεις στο μάτι σου,

όποιον η καρδιά σου αγαπήσει

παντρέψου τον.

Μην αφήσεις τα δυο αγόρια δίχως πατέρα».

Η γυναίκα τότε μίλησε. Ας δούμε, Χάνε μου, τι είπε:

«Τι είναι αυτά που λες;
 Παλικάρι μου, βασιλιά μου!
 Που μόλις άνοιξα τα μάτια μου και σε είδα
 σου έδωσα την καρδιά μου και σε αγάπησα,
 Που σου έδωσα τα γλυκά μου χείλη να φιλήσεις.
 Που κοιμήθηκα στο ίδιο μαξιλάρι μαζί σου και σε αγάπησα.
 Τα βαθύσκιωτα βουνά που κείτονται αντίκρυ,
 τι να τα κάνω εγώ μετά από εσένα;
 Αν πάω τα κοπάδια μου εκεί, ας γίνουν τάφος μου.
 Τα κρύα, παγωμένα νερά σου αν πιω,
 ας γίνουν το αίμα μου.
 Αν ξοδέψω το χρυσάφι και το ασήμι σου,
 ας γίνουν αυτά το σάβανό μου.
 Αν καβαλήσω τα γοργά άτια σου στους στάβλους,
 ας γίνουν αυτά το φέρετρό μου.
 Μετά από εσένα, ένα παλικάρι
 αν αγαπήσω και παντρευτώ και μαζί του πλαγιάσω,
 ας γίνει αυτός πολύχρωμο φίδι κι ας με δαγκώσει.
 Αυτοί οι δειλοί γονείς σου!
 Τι είναι μια ψυχή και δεν μπόρεσαν να τη θυσιάσουν για εσένα;
 Ο όγδοος ουρανός κι ο θρόνος του Θεού ας είναι μάρτυρές μου.
 Γη κι ουρανός ας είναι μάρτυρές μου.
 Ο Μέγας Θεός ας είναι μάρτυράς μου.
 Κάνω τη ζωή μου θυσία για τη δική σου».

Αυτά είπε και προσφέρθηκε να πεθάνει. Ο Αζραήλ ήρθε να πάρει τη ζωή της κυράς. Ο άνθρωπος-θηρίο λυπήθηκε τη σύντροφό του. Παρακάλεσε τότε τον μεγάλο Θεό. Ας δούμε, Χάνε μου, τι τον παρακάλεσε:

«Είσαι ο Ύψιστος των Υψίστων.
 Κανείς δεν ξέρει πόσο Υψηλός είσαι,
 Μεγαλοδύναμε Θεέ!
 Οι ανόητοι Εσένα
 Σε ψάχνουν στη γη, στα ουράνια,
 ενώ Εσύ βρίσκεσαι στις καρδιές των πιστών.
 Αιώνιε, Παντοδύναμε Θεέ!
 Παντοτινέ, Παντελεήμονα Θεέ!

Πάνω στους μεγάλους δρόμους
 άσε με να χτίσω ευαγείς οίκους για χάρη Σου!
 Αν δω νηστικό, να τον χορτάσω για χάρη Σου!
 Αν δω γυμνό, να τον ντύσω για χάρη Σου!
 Αν είναι να πάρεις ζωή, πάρε και των δυο μας τη ζωή.
 Αν είναι να χαρίσεις ζωή, χάρισε και των δυο μας τη ζωή.
 Παντοδύναμε και Μεγάθυμε Θεέ!

Αυτά είπε και στον μεγάλο Θεό άρεσαν τα λόγια του και διέταξε τον Αζραήλ:

«Πάρε τη ζωή του πατέρα και της μάνας του Τρελού Ντουμρούλ. Σε αυτούς τους νομίμως συζευχθέντες συζύγους έδωσα εκατό σαράντα χρόνια ζωής».

Και ο Αζραήλ αμέσως πήρε τη ζωή του πατέρα και της μάνας του. Ο Τρελός Ντουμρούλ έζησε άλλα εκατό σαράντα χρόνια μαζί με τη σύντροφό του.

Ergin, 1969: 130-132

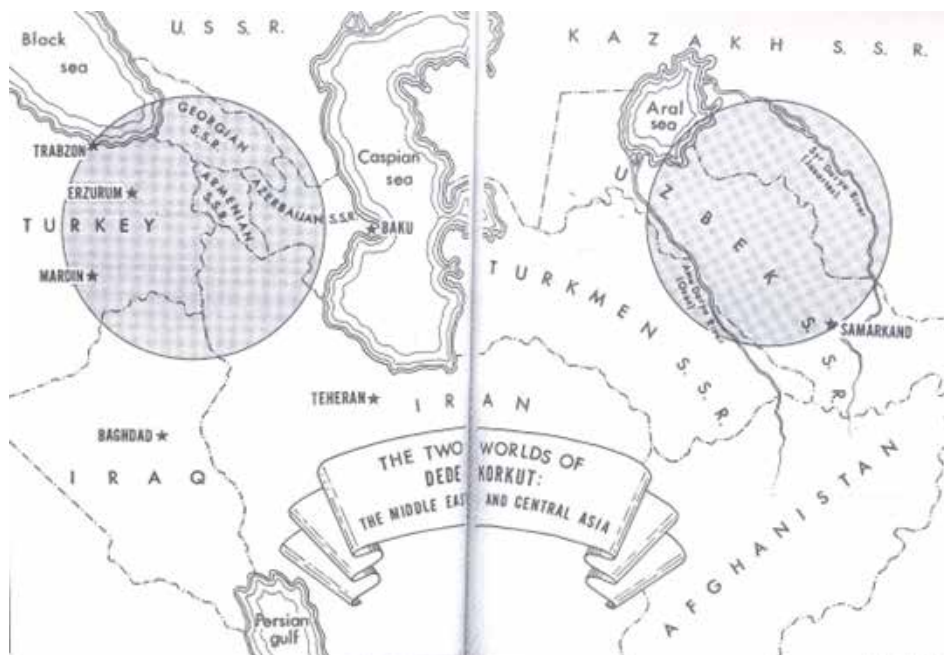
Firdevs'in Şehnamesinden: Tahmures'in devlerle savaşı (Tophkapı Sarayı Müzesi, H. 2152 numaraslı albümden yayr. 48b, XV. yüzyıl.)

Από το Βιβλίο των Βασιλέων του Φερντοουσί: Ο Ταχμούρας μάχεται με τους γίγαντες (Μουσείο του Παλατιού Τόπκαπι, άλμπουμ υπ' αριθμόν Η. 2152, φ. 48β, 15ος αιώνας).

Πραγματολογικά στοιχεία για το Βιβλίο του Ντεντέ Κορκούτ

Ένα είδος τουρκικής δημώδους επικής γραμματείας είναι τα ογουζναμέ (*oğuzname*), επικές παραδόσεις που σχετίζονται με τον Ογούζ Χαν, τον επώνυμο των ογουζικών φύλων.

Οι Ογούζοι Τούρκοι (*Oğuz*), από τους οποίους κυρίως προήλθαν οι Οθωμανοί και οι σημερινοί Τούρκοι της Τουρκίας, ήταν μέλη της αυτοκρατορίας των *Göktürk*. Από τον 9ο μέχρι τον 11ο αιώνα μ.Χ. μετανάστευσαν δυτικά κι εγκαταστάθηκαν στην περιοχή μεταξύ του Ώξου και του Ιαξάρτη, όπου σταδιακά πέρασαν από τον Σαμανισμό στο Ισλάμ. Από εκεί ορμώμενοι οι Σελτζούκοι, ένα από τα φύλα αυτά, άρχισαν να εισβάλλουν πρώτα στα ιρανικά κι έπειτα στα βυζαντινά εδάφη. Αργότερα, περιπλανώμενοι βάρδοι, οι οζάν (*ozan*), με τη συνοδεία του μουσικού οργάνου κοπούζ (*koruz*) διασκέδαζαν το ακροατήριό τους απαγγέλλοντας προφορικά και τραγουδώντας τα κατορθώματα του επώνυμου των ογουζικών φύλων ενάντια στους εχθρούς.

Οι δύο κόσμοι του Ντεντέ Κορκούτ:

Μέση Ανατολή και Κεντρική Ασία

Η εικόνα προέρχεται από το βιβλίο *The Book of Dede Korkut. A Turkish Epic*. Η μετάφραση στα Αγγλικά και επιμέλεια έγινε από τους: Faruk Sümer, Ahmet E. Uysal, Warren S. Walker, Όστιν: Πανεπιστήμιο του Τέξας, 1972.

Το Βιβλίο του Ντεντέ Κορκούτ (*Kitabi Dede Korkut*) είναι μια συλλογή δώδεκα τέτοιων ιστοριών που αρχικά, πριν καταγραφούν, φαίνεται ότι διηγούνταν τις περιπέτειες των Ογούζων Τούρκων στην περιοχή της Υπερωξιανής ενάντια στους σαμανιστές Κιπτσάκους, τους προγόνους της Χρυσής Ορδής.

Ωστόσο, τα σωζόμενα χειρόγραφα του Βιβλίου του Ντεντέ Κορκούτ ελάχιστες αναφορές κάνουν στους Κιπτσάκους, διότι ήδη από τον 11ο-12ο αιώνα, και από τον 13ο αιώνα πλέον υπό τον φόβο των Μογγόλων, οι Τούρκοι μετανάστευσαν δυτικότερα, στο Ιράν, το Αζερμπαϊτζάν, τη Μικρά Ασία (Ανατολία). Οι επικές αυτές ιστορίες που περιέγραφαν τα ηρωικά κατορθώματα των Ογούζων ενάντια στους Κιπτσάκους μεταδίδονταν προφορικά. Όταν καταγράφηκαν, οι αγώνες στις όχθες του Ώξου και του Ιαξάρτη είχαν πια ξεχαστεί ή είχαν περάσει στη σφαίρα του μύθου.

Τώρα, το σκηνικό των δώδεκα σωζόμενων ιστοριών του ογουζικού έπους που εξετάζουμε είναι το Αζερμπαϊτζάν και εχθροί είναι οι Έλληνες, οι Αρμένιοι, οι Γεωργιανοί κι άλλοι λαοί της Μαύρης Θάλασσας. Όπως το έθεσαν οι F. Sümer, A. Uysal και W. Walker, στις ιστορίες του *Βιβλίου του Ντεντέ Κορκούτ* «τα κοπάδια των Ογούζων βόσκουν ακόμη σε παραπόταμους του Ιαξάρτη και οι ήρωες φέρουν ακόμα ονόματα που σπάνια πλέον απαντούν σε χειρόγραφα μετά τον 11ο αιώνα, αλλά όταν αυτοί οι ήρωες πηγαίνουν να πολεμήσουν, επιτίθενται σε πόλεις όπως η Τραπεζούντα, η οποία βρισκόταν σε βυζαντινά χέρια μέχρι το 1461, και πολιορκούν φοβερά κάστρα όπως το *Tatyan*, ένα γεωργιανό φρούριο στη Μαύρη Θάλασσα».

Πρόκειται για δώδεκα ιστορίες γραμμένες σε πρόζα με διάσπαρτα έμμετρα κομμάτια, τις οποίες αφηγείται ο Ντεντέ Κορκούτ, ο σοφός σύμβουλος του Ογούζ Χαν. Παρόλο που καταγράφηκαν σε μια εποχή στην οποία οι Τούρκοι ήταν πλέον μουσουλμάνοι για μισή περίπου χιλιετηρίδα, το ισλαμικό θρησκευτικό στοιχείο δεν είναι καθόλου έντονο. Για παράδειγμα, ο Τρελός Ντουμουλ της ιστορίας μας δεν γνωρίζει καν την ύπαρξη του Αζραήλ, ο οποίος, σύμφωνα με το Ισλάμ, είναι ο άγγελος που παίρνει τις ψυχές των ανθρώπων. Ο επικός χαρακτήρας των ιστοριών δεν φαίνεται μόνο από το ότι αυτές αφηγούνται ηρωικά κατορθώματα, αλλά και από τις στερεότυπες εκφράσεις και τα μοτίβα που περιέχουν, τεχνικά μέσα δηλαδή που βοηθούσαν τον από στήθους απαγγέλλοντα βάρδο στην απομνημόνευση μεγάλων αφηγήσεων.

Όπως συμβαίνει στις επικές παραδόσεις όλων των λαών, έτσι και σε αυτές τις ιστορίες της λαϊκής τουρκικής γραμματείας κυριαρχούν οι έννοιες του ηρωισμού, της πίστης, του φιλότιμου, του σεβασμού.

Ένα άλλο βασικό χαρακτηριστικό αυτών των ιστοριών είναι ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζουν τη γυναίκα και την οικογένεια. Η γυναίκα συχνά

συμμετέχει σε ηρωικές πράξεις, στηρίζει τον άντρα της και την οικογένειά της, εκφέρει γνώμη και παίρνει σημαντικές αποφάσεις. Υπό αυτή την έννοια διαφοροποιείται κατά κάποιο τρόπο από την εικόνα που έχουμε για τη γυναίκα υπό το Ισλάμ. Στην ιστορία, που παρουσιάζουμε εδώ, κυριαρχεί η έννοια της αυτοθυσίας της συζύγου για τον σύζυγό της. Αξίζει, ωστόσο, να σημειώσουμε ότι αυτή η τόσο πιστή γυναίκα παραμένει ανώνυμη και όλη η ιστορία παίρνει τον τίτλο της από το όνομα του συζύγου της, του Τρελού Ντουμρούλ.

Χειρόγραφα και μεταφράσεις

Μέχρι πρόσφατα οι ιστορίες του Ντεντέ Κορκούτ σώζονταν σε δύο χειρόγραφα, ένα της Βασιλικής Βιβλιοθήκης της Δρέσδης, το οποίο περιέχει δώδεκα ιστορίες, και ένα της Βιβλιοθήκης του Βατικανού, το οποίο περιέχει έξι ιστορίες. Και τα δύο χειρόγραφα δεν φέρουν χρονολογία, αλλά τοποθετούνται στον 16ο αιώνα. Το 2018 βρέθηκε ένα ακόμη χειρόγραφο, το οποίο ονομάζεται χειρόγραφο του Γκιουνμπέντ από την πόλη στην οποία βρίσκεται στο δυτικό Ιράν, νότια της Ταμπρίζ. Το νέο χειρόγραφο, το οποίο χρονολογείται στον 18ο αιώνα, προσθέτει μια δέκατη τρίτη ιστορία στις μέχρι τώρα δώδεκα γνωστές και το γεγονός ότι διαφοροποιείται σημαντικά από τα παλαιότερα δύο χειρόγραφα παραπέμπει σε μια διαφορετική γραμμή της παράδοσης των χειρογράφων.

Μεταφράσεις του Βιβλίου του Ντεντέ Κορκούτ έγιναν σε διάφορες ευρωπαϊκές γλώσσες, τελευταία και στα ελληνικά. Δυστυχώς όμως η ελληνική μετάφραση βασίστηκε σε μια από τις δύο αγγλικές. Η μετάφραση του αποσπάσματος που δίνουμε εδώ με πλάγιους χαρακτήρες έγινε από τα τουρκικά.

Ο τίτλος της ιστορίας μας είναι «Το έπος του Τρελού Ντουμρούλ, γιου του Ντουχά Κοτζά». Η τουρκική λέξη ντελί (*deli*), η οποία έχει περάσει σε πολλά ελληνικά οικογενειακά ονόματα (Δεληγιάννης, Δεληγιώργης κ.ά.), σημαίνει αφενός τον τρελό, αυτόν που έχει χάσει τα λογικά του, αλλά, σε μεταφορικό επίπεδο, και αυτόν που η συμπεριφορά του είναι υπερβολική, τον παλαβιάρη, όπως περίπου συμβαίνει και στα ελληνικά. Έτσι, παρόλο που η μια αγγλική μετάφραση η άλλη το αφήνει αμετάφραστο το αποδίδει ως *Wild Dumrul*, πράγμα που ακολούθησε και η δημοσιευμένη ελληνική μετάφραση, εδώ το αποδίδουμε ως ο Τρελός Ντουμρούλ, με την έννοια του παράτολμου, αυτού που αψηφά τον κίνδυνο.

Επιλεγμένη βιβλιογραφία

Οι τρεις εικόνες προέρχονται από το βιβλίο:

Orhan Şaik Gökyay, *Dede Korkut Hikâyeleri*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1976.

•Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969.

•Ahmet Bican Ercilasun, «Dede Korkut Kitabı'nın Yeni Nüshası ve Üzerindeki Yayınlar», *Milli Folklor 16* (2019), 5-22.

•*The Book of Dede Korkut. A Turkish Epic*, Translated into English and Edited by Faruk Sümer, Ahmet E. Uysal, Warren S. Walker, Austin: University of Texas Press, 1972.

•*The Book of Dede Korkut*, Translated, with an Introduction and Notes, by Geoffrey Lewis, London: Penguin Books, 1974.

•*Ντεντέ Κορκούτ. Τουρκική ηρωική χρονογραφία*, μετάφραση από τα αγγλικά: Γιώτα Αδελφοπούλου – Σωκράτης Λ. Σκαρτσής, Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 1993.